

A milliomos Petőfi

„Van házad, Petőfi, van telekszámód
Révbe jutottál, fizeted a vámot,
A jó sors utólag sok mindent adott –
De eszméd ma is hajléktalanok.”

(Kiss József verse
a Petőfi-Ház megnyitására, 1909.)

Az irodalmi muzeológiát – amelynek e kötet ünnepeltje is sok évtizede elkötelezett művelője – ritkán éri el a köz megtisztelő figyelme, alig-alig köthe-
tő hozzá olyan esemény, amely felkeltené a média figyelmét. Néha egy-egy bot-
rány kavarja fel az állóvizet: írók szülőházait bontják le a jelen érdekeit tekin-
tő önkormányzatok, hogy hasznosítsák a telkeket, bár sajnos, jó néhány iro-
dalmi emlékhelyen már durva külső beavatkozásra sincs szükség – összeom-
lanak falak maguktól is. Az itt elmesélendő történetben viszont „a legnagyobb
magyar költő”, Petőfi neve szalagcímbe kerül, s kiderül, bár a szereplők újra-
meg újra elbizonytalanodnak benne: mennyit is ér ez a védjegy – forintban?

Petőfi tárgyi hagyatékát több ízben kísérelte meg birtokba venni az emléket
őrző nemzeti közösség. Első ízben az első magyar irodalmi múzeum, az 1909-
ben megnyíló Petőfi-Ház alapításával egy időben, vagy azt valamivel kissé
megelőzve indult országos lelkesedést kiváltó tárgygyűjtés. Az így létrejött
anyagcsoportra sokszorosan igaz a középkori szentkultusból származó „re-
likvia” kifejezés hagyományos képzetköre, hiszen a mozgalom nem elégszik
meg Petőfi birtokában lévő tárgyakkal, mindent archiválni akart, amit akár-
csak megérintett. A gyűjtés szervezője, az újságíró Kéry Gyula „Petőfi nyomá-
ban” halad és a létrehozandó múzeum érdekében felkeresi a barátokat, roko-
nokokat, ismerősöket a múlt kiállítható, kézzelfogható nyomai után kutatva, s ő
írja meg majd – az irodalomtörténész Ferenczi Zoltán támogatásával – a Petőfi-
Ház nyomtatott katalógusának szövegét is, amely összegzi és egybeolvasztja
a dokumentumokból, visszaemlékezésekből, a szájhagyományban élő történe-
tekből kikerekedő, „alapos forráskritikának alávetett”, „pontosított” adatokat,
színes és eleven képet nyújtva a századvég helyi Petőfi-kultuszairól.

Csaknem száz évvel később a Petőfi Irodalmi Múzeum ad ki egy újabb, az
azóta eltelt évtizedekben felbukkant tárgyakat is publikáló, szakszerű leírások-
kat adó katalógust.¹ Ez szándéka szerint megkísérli eligazítani olvasóját a

¹ *Beszélő tárgyak. A Petőfi család relikviái.* Összeáll. és bev.: KALLA Zsuzsa, RATZKY Rita, Bp., 1997.

muzeológia „hitelesség” fogalmának zegzugos ösvényein, ugyanakkor nem mond le arról, hogy egy-egy helyi közösség, a hagyomány által Petőfihez kötődő tárgyat, sőt a Petőfi-kultuszt reprezentáló darabokat is bemutasson.

Ebben a könyvben szerepel egy archív fotó az ún. kiskunfélegyházi Petőfi-tálról, egy fehérmázos fajanszedényről, amely soha nem került közgyűjteménybe, az 1910-ben készült üvegnegatívot a Kiskun Múzeum őrizte meg. Annyi volt róla ismeretes, amennyit a Petőfi gyermekkorának helyszíneit felkereső kutatók, a kortársak feljegyezték róla. Az élő szemtanú így emlékezik erről a tárgyról.” „A két család [Vargáék és Petrovicsék 1824–30 táján – K. Zs.] sokat időzött egymás társaságában. Erzsike Sándorral egykorú levén, szintén kedves játszópajtások voltak egymás előtt. Régi magyar szokás szerint jóízű vacsora mellett nem egy jó estét töltött együtt a két család. Így történt, hogy egy névnap alkalmával Vargáék házában összegyülekeztek a jó barátok s pedig nagyobb számmal, mint rendesen. Petrovicsékkal eljött a kis, hatéves Sándor is. [...] Vig vacsora volt, a kis Erzsike és Sándor pajzánkodva futkároztak a vendégek közt, majd meg a padlóra telepedtek s várták az ennivalót, mit közönségesen egy tányérban tálaltak föl az apróságnak. [...] Varga Erzsikét még mutogat egy régi csészét, melyet mint ereklyét tartogat a nagy régi kétajtós szekrényben. E csészeből, úgymond evett számtalanszor a kis Sándorral kocsonyát, mit Sándorka nagyon szeretett. E csésze közönséges agyagból készült, fehér mázzal s kék tulipánttal, szintén ily színű mázzal ráírva az 1774. évszám. (Tehát családról családra szállt az örökség.) Nincs olyan nagy kincs, melyért Varga Erzsikét ez emléktől megválna [...]². Közel harminc évvel később egy lelkes tanárember tudósít a tálról, már csak a családi emlékezet által fenntartott adatokat ismételve: „Endre Julianna mellett meghitt kis barátnéja volt a fiatal Petrovicsnak Varga Erzsikét is [...] Ha itt a nyílt és vendégszerető háznál megfordult, rendesen meghitt barátsággal egy kis fehér mázos kedves csészéjükből osztották meg az édes falatot. Hátha még úgy névnapok alkalmával a Sándorka kedves kocsonyáját tálalták fel benne! Becses kis fehér mázos csésze ez 1757-ből, melyet drága ereklyeként őrizget nagy kegyelettel a Varga Benedek városi pénztárnok családja, ki szent kötés alatt örökölte ezt a költő kisdéd barátnőjétől, Varga Erzsikétől.”³ Ez a szöveg, nem kétséges, már a kiskunfélegyházi Petőfi-kultusz terméke, egy gyermekkori szerelem és a családban generációról generációra szálló, összetartó „szent” ereklye képzetével hat az olvasóra.

A rendelkezésünkre bocsátott üvegnegatívon is jól látszik, hogy a tálat a népi vallásosság kegytárgyaihoz hasonlóan, egy erre a célra készült díszdo-

² BEHM Mari: *Petőfi első verse. (Levél a Reform szerkesztőségéhez.) Reform*, 1874. 23. sz. január 3. Idézi HATVANY Lajos: *Így élt Petőfi*. Bp., Magvető, 1967. I. kötet, 119–120.

³ SZALAY Gyula: *Petőfi játszótársai. Félegyházi Hírlap*, 1902. 4. sz. január 12. Idézi HATVANY i. m. 116.

bozban, művirágokkal körülvéve tárolták. Ebből az adatból talán megkockázatható, hogy nyilvánosság elé is kerülhetett valamikor Kiskunfélegyházán, talán az 1899-es, Petőfi halálának 50. évfordulója alkalmából rendezett országos ünnepségek helyi változatának egyikén: e rendezvények egyik sajátosága volt a még fellelhető ereklyék közszemlére tétele.

A tárgy ezután szem elől tűnik, hivatalos nyilvántartásba nem kerül, úgy látszik, nem sikerült megszerezni a Petőfi Társaságnak sem. Ahogy az idézett visszaemlékezésekből kitűnik, a tál valószínűleg a népes, többgenerációs család saját identitását őrző tárgyává vált.

Aki múzeumi berkekben ismerős, tudhatja, a „lappang” kifejezés mögött milyen sokféle jelentés rejtőzhet. Tömören talán azt mondhatnánk: nem fellelhető, nem tudunk megsemmisüléséről, de létét nem csupán szemtanúk, de fotó, leírás bizonyítja. Intézmények megszűnése és alapítása, költözködések, háborúk zűrzavara felelős többnyire a közgyűjteményekben lappangó, hiányzó műtárgyakért, de a magángyűjteményeket se kíméli a történelem, a szétszóródott családokban követhetlenné válik a tárgyak sorsa is. Sokszor nehezen megjósolható, mi biztosítja jobban egy relikvia fennmaradását, ha múzeumba kerülve a változó gyűjteménykezelők és az hivatalos adminisztráció gondoskodik róla, vagy egy hagyományait, örökségét féltő gonddal, több generáción át ügyelő család. Ebben az esetben a helyi, családi öntudat akadályozta meg a hivatalos birtokbavételt – s a Petőfi-Házba került sok-sok tárggyal szemben, amelyek megsemmisültek, elvesztek például a háború okozta károk, a múzeumot ért bombatalálat vagy az írókhoz való kultikus viszonyulás tilalmát hirdető korszak közönyössége, gondatlan műkincskezelése miatt: ez megmaradt.

A tálhoz kötődő családi legendát a leszármazottak a 20. század végére már alig-alig ismerték, valószínűleg nem tulajdonítottak fontosságot neki, mígnem a Varga család egy tagja felfedezte a csésze fotóját a *Beszélő tárgyak* lapjain, s felajánlotta megvételre a Petőfi Irodalmi Múzeumnak. Villámgyors happy end helyett azonban ekkor kezdődtek igazából a gyermekkori emlék viszontagságai. Mert azt még csak meg lehet mondani, mennyibe kerülhet egy Petőfi-kézirat, bár ez se könnyű feladat. De mennyibe kerüljön – nekünk, mindannyiunknak – a „nagy költő azon tálkája, melyből gyermekkorában a szomszédban evett”? Sok minden keveredik ilyenkor össze: értékek és értékrendek. Az egyedi tárgyakkal szemben érezhető, világszerte növekvő érdeklődés és „nemzeti ereklyék” jelenbeli hasznosíthatóságát mérlegelő, praktikus igény, valamint a múzeum által preferált valós gyűjtőkör fontossága. Az eladó természetesen nevelésesen csekélynek érezte a számos levél és tárgyalás után a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumból kéréselt összeget, és a külhoni magyarság nemzeti érzületében bízva a Nagyegyházi Galériában aukcióra bocsátotta az ereklyét. „1 millióról indul a licit [...] eladják Petőfi kocsonyástálját – hirdet-

te nagy betűkkel a BLIKK első oldala a „Lökösődésbe torkolt a miniszterjelöltek első vitája” szalagcím alatt⁴. „A műtárgy nem védett, így akár külföldi is megvásárolhatja, és kikerülhet az országból” – figyelmezteti a cikk az olvasót. A kezdeti optimizmus és elszántság nem hozta meg a kívánt eredményt: a reklám ellenére nem akadt vevő, reménytelenül hosszú ideig árválkodott a galéria honlapján az egymillió forintos kocsonyástálka.

A korábbi tárgyalásokhoz képest jóval rövidebb és fájdalommentesebb folyamat eredményeképpen 2003 decemberében a tálat mégis megveszi a Petőfi Irodalmi Múzeum, sokak szerint még mindig irreálisan magas áron. De hát mit meg nem ér nekünk „egy valódi Petőfi”? S ezzel az eseménnyel a kiskunfélegyházi tálka elfoglalta végleges helyét a múzeum állandó kiállításán, hogy a vitrinben azok közé a tárgyak közé kerüljön, ahová száz évvel ezelőtti elődeink helyezték, helyezhették volna, ha akkori tulajdonosai felajánlják a nemzet oltárára. S ezzel számára – időlegesen(?) – véget ért a betemetődés és napfényre kerülés furcsa, örök játéka, a múlt tárgyainak közös sorsa.

⁴ TISLER Anna: *Elárverezik Petőfi kocsonyástálját*. *Blikk*, 79. sz., március 22. 1., 5.